

СОЦІОЛОГІЯ ВІЛЬНОГО ЧАСУ ЯК ТЕОРІЯ СЕРЕДНЬОГО РІВНЯ

Час – істотний фактор життя людини. Це повсякденний ритм життя, який систематично звиряється і вимірюється, обчислюється незмінним і необхідним атрибутом. Історія культури знає багато способів раціоналізації життєдіяльності системи, коли людство почало використовувати і вимірювати час. Слід нагадати «золоті слова» Бенджаміна Франкліна: «Час – це гроші».

Соціологія вільного часу – галузь соціології, яка вивчає особливості поведінки особистості, соціальної групи чи спільноти у час, вільний від праці, навчальної діяльності, задоволення різноманітних фізіологічних потреб (сон, споживання їжі тощо). Ця галузь досліджує вільний час як суттєвий елемент способу життя особистості, групи, спільноти; співвідношення його з іншими елементами бюджету часу, особливо з робочим часом і працею; специфіку його взаємозв'язку із соціальними інституціями (освітою, сім'єю, засобами масової комунікації), із соціальною структурою, соціальними процесами, соціальною мобільністю, культурними трансформаціями тощо.

Вперше час як соціальна цінність постає в економічних теоріях XIX ст. Так, відомий англійський економіст Д. Рікардо вважав, що справжнє багатство нації визначається її спроможністю за якомога коротший робочий час створювати якнайбільше матеріального достатку; справжнє багатство суспільства – час, вільний від матеріального виробництва, який людина може використовувати на споживання продуктів, на вільну діяльність і розвиток здібностей. Розвиток концепції вільного часу простежується у працях О. Конта, який, досліджуючи співвідношення робочого і вільного часу, дійшов висновку, що промислова революція, пов'язана з бурхливим розвитком капіталістичного ладу, сприяє постійному скороченню суспільно необхідного робочого часу, вивільняючи час зі сфери матеріального виробництва, що сприяє постійному зростанню саме вільного часу.

Виникнення соціології вільного часу у США (30-ті роки XX ст.) пов'язане з масовими дослідженнями проблем життя у містах. Надалі вивчення вільного часу набуває самостійного і постійного характеру. Значно активізувалися дослідження його після Другої світової війни, що спричинене багатьма чинниками, зокрема, переходом до мирного життя; скороченням робочого часу внаслідок впровадження новітніх технологій і розвитку прогресивної техніки.

Найвідоміші дослідники проблем вільного часу – Ж. Фурастьє, Ж. Дюмазедьє, К. Робертс, С. Паркер, М. Каплан, Дж. Робінсон. В Україні проблеми вільного часу вивчають В. Піча, Т. Старченко, І. Пустельник, Н. Черниш, А. Вишняк, Є. Головаха, Н. Паніна. Вільний час розглядається як соціальна цінність, як важливий чинник всебічного розвитку людини, її потреб, інтересів, нахилів. Його значення зростає із розвитком та ускладненням виробничо-технічних умов праці, що потребує від сучасного робітника вміння адаптуватися до них, забезпечувати високоефективну працю. Це робить вільний час основним чинником репродукції робочої сили. Вільний час безпосередньо впливає на вирішення важливих для всього людства проблем: екологічних (охорона та відновлення природного середовища), медико-соціальних (подовження тривалості людського життя, поліпшення самопочуття населення, якості життя).

Методологічні та теоретичні аспекти соціології вільного часу торкалися таких проблем, як визначення категорії «вільний час», його структури і змісту; вивчення чинників, які впливають на раціональне використання вільного часу; вивчення взаємозв'язку вільного часу з працею, освітою, культурним рівнем тощо.

Умовно структуру вільного часу можна поділити на два рівні:

1) суспільно необхідний час – робочий тиждень, день, кількість вихідних, відпустка, час, витрачений на певні заняття поза роботою, дозвілля, тобто це кількісний рівень;

2) індивідуальний вільний час – стосується внутрішнього світу окремої людини, сприйняття нею свободи, яку надає їй суспільство: світоглядна орієнтація, духовні потреби, соціальна активність, політична лояльність. Тобто це якісний рівень: наскільки суспільно необхідний час наповнений певним змістом, що відображає якість життя. Структура вільного часу розкриває два аспекти: зміст вільного часу як суспільну можливість й індивідуальну потребу в ньому. В єдності цих двох аспектів і полягає сутність вільного часу. Якщо робота як засіб існування є необхідністю, то не меншою необхідністю є і вільний час. Взаємоперехід з однієї форми доцільної діяльності в іншу утворює структуру соціального часу.

Вільний час є таким же зайнятим часом, як і робочий. Але вільним ми називаємо його тому, що: цей час відносно вільний від трудових обов'язків; належить самій людині, яка може за певних умов відносно вільно розпорядитися ним за своїм бажанням; вільний від невідкладного задоволення людиною тих потреб, які пов'язані лише зі збереженням її життєдіяльності і працездатності; при його використанні людина має можливість змінювати величину конкретних затрат часу і черговість видів діяльності, порядок задоволення потреб. Особистий вільний час знаходиться в розпорядженні людини, однак він пов'язаний з вільним часом соціальної групи і напрями його освоєння залежать як від належності особи до даної соціальної групи, так і від рівня соціалізації, розвитку особистості, від її соціально-психологічних особливостей. Вільний час дає людині можливість не лише накопичувати нові знання й сили для включення у свідому діяльність, але й розвивати свої здібності в професійній праці.

За способом використання людьми свого вільного часу можна виділити цілий ряд типів, кожний з яких, звісно, у «чистому» виді не існує, оскільки вони взаємопересікаються, взаємодіють: 1) люди, які прагнуть у вільний час максимально задовольнити свої духовні потреби; 2) люди, що шукають у вільний час передусім розваг; 3) люди, які значну частину його віддають домашнім справам, сім'ї, дітям; 4) люди, які присвячують основну частину вільного часу спорту.

Однією з найважливіших категорій соціології вільного часу є поняття «культура вільного часу», тобто зміст вільного часу, спосіб і міра його якісного освоєння з точки зору реалізації й збагачення людських сутнісних сил. Основою культури вільного часу є свідомо вільна творча діяльність, яка духовно і фізично розвиває особистість. Культура вільного часу передбачає: розвиненість його структури, яка визначається кількістю елементів і домінуючою роллю тих з них, які мають найбільш розвинений характер; оптимальне співвідношення елементів його структури; певну міру поєднання рекреаційної і розвиваючої функцій вільного часу, активних і пасивних форм споживання духовних цінностей, спілкування й творчої діяльності; певну послідовність і тривалість видів діяльності, їх періодичність, частоту, ритм, насиченість, інтенсивність певного проміжку часу людської діяльності; вміння економити час, вивільняти його від нераціональних затрат і досягати оптимального обсягу вільного часу; наявність «надлишкового» вільного часу, так само як і його «нестача», може негативно відбитися на його структурі і змісті.

Саморегулювання вільного часу слід розглядати як властивість особи, показник її зрілості, потенціал її розвитку, сформованої здібності до організації свого біографічного часу. На саморегулювання вільного часу впливає ціла система факторів: реальна поведінка людини, усвідомлення нею сенсу свого життя, соціальна активність особи, її потреби та інтереси, сприйняття вільного часу як цінності, життєві плани – цілі, почуття відповідальності, рівень загальної культури, стан здоров'я.

Отже, вільний час для кожного з людей має своє значення. Будь-хто з нас використовує його по-різному. Одні люди читають книжки, дивляться фільми, відпочивають з друзями. Вільний час у кожного свій, але потрібно якомога ефективніше його використовувати. Зараз багато пишуть про здоровий спосіб життя. Багато різних організацій як релігійних, так і громадських ведуть пропаганду проти негативних рис у нашому повсякденні. І в цьому вільний час відіграє чиннайголовнішу роль. І не просто вільний час, а вільний час, проведений на достатньо якісному рівні. Тільки за цих умов він несе з собою добробут, комфорт, здоров'я людині. Дон Халей у своїй книзі «Таємниці здоров'я» пише: «Цілком ймовірно, що джерело молодості приховується у мудрому використанні вільного часу».